IMPACT FACTOR
3.18

ISSN 2229-4406

UGC Approved International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for all Subjects

URA

UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue - XV, Vol. XI
Year - VIII (Half Yearly)
Sept. 2017 To Feb. 2018

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : 02382 -241913
9423346913 / 9503814000
9637935252 / 7276301000

Website
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Publisher :
Jyotichandra Publication
Latur, Dist. Latur - 413531. (MS)

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head,
Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College,
Latur, Dist. Latur. (M.S.)India.

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Suhas Avhad
Chairman, BOS in Economics,
S. P. Pune University
Pune, Dist. Pune (M.S.)

Dr. D. Raja Reddy
Chairman, International Neuro Surjery Association,
Banjara Hill, Hayderabad (A.P.)

Dr. E. Siva Nagi Reddy
Director, National Institue
of Hospitality & Tourism Management,
Hyderabad (A.P.)

Dr. A. H. Jamadar
Chairman, BOS Hindi,SRTMUN &
Head, Dept. of Hindi, BKD
College,Chakur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Yu Takamine
Professor, Fafulty of Law & Letters,
University of Ryukyas,
Okinawa, (Japan).

Dr. Shaikh Moinoddin G.
Dept. of Commerce,
Lal Bahadur Shastri College,
Dharmabad, Dist. Nanded(M. S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal, Ujwal Gramin
Mahavidyalaya, Ghonsi,
Dist. Latur. (M.S.)

Scott A. Venezia
Director, School of Business,
Ensenada Campus,
California, (U.S.A.)

DEPUTY-EDITOR

Dr. Balaji S. Bhure
Head, Dept. of Hindi,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. Babasaheb M. Gore
Principal,
Smt. S.D.D.M.College
Latur, Dist. Latur (M.S.)

CO-EDITORS

Dr. V.J. Vilegave
Head, Dept. of P.A.,
Shri. Guru Buddhiswami College,
Purna, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head, Dept. of History
Shivjagruti College, Nalegaon,
Dist. Latur. (M.S.)

Dr. S.B. Wadekar
Dept. of Dairy Science,
Adarsh College,
Hingoli, Dist. Hingoli.(M.S.)

Dr. Shivanand M. Giri
Dept. of Marathi,
Bhai Kishanrao Deshmukh College,
Chakur Dist. Latur.(M.S.)

Issue : XV, Vol. XI
UNIVERSAL RESEARCH ANALYSIS
IMPACT FACTOR 3.18
ISSN 2229-4406
Sept. 2017 To Feb. 2018

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Job Satisfaction-A case Study of Employees of SBI Branches in Latur District **Balaji G Kamble**	1
2	Sugar Industry wiwth Cogeneration Plants At A Glance **Dr. T. M. Shinde, Vipul Virsinh Nimbalkar**	10
3	An Impact of GST on Indian Textile Industry **Dr. K. B. Patole, Madhusudhan W. Ingale**	17
4	Milk Dairy Farm At A Glance **Dr. T. M. Shinde, Sagar Ghanshyam Nikam**	22
5	Ecocriticism Approach in Darwin's, 'On the Origin of Species' and Hawking's, 'A Brief History of Time' **R. S. Dokade**	28
6	One Indian Girl: Reflection of Psychological Conflicts and Problems of Indian Girls **Jay Ganpat Chavhan**	33
7	समकालीन कविताओं में विद्रोही स्वर **डॉ एम. के. कलशेट्टी**	39
8	महात्मा फूले की जलनीति **तानाजी रामभाऊ बोराडे**	43
9	सिंधुदुर्ग जिल्ह्याच्या विकासात फळप्रक्रिया उद्योगाची गरज व संधी **मिलन नरहर वालावलकर**	46
10	शेतकरी राजा कवितासंग्रहातील राष्ट्रविषयक कवितांचा अभ्यास **डॉ. उन्मेष शेकडे**	51
11	श्रीलंकेतील वांशिक संघर्ष एक अभ्यास **डॉ. हनुमंत भुमकर**	54

11

श्रीलंकेतील वांशिक संघर्ष एक अभ्यास

डॉ. हनुमंत भुमकर
राज्यशास्त्र विभाग
कला व विज्ञान महाविद्यालय,
चौसाळा, जि. बीड

Research Paper - Pol. Science

श्रीलंकेतील वांशिक संघर्ष हा १९८० च्या दशकात जरी तीव्र झाला असला, तरीदेखील या संघर्षाची सुरू वात श्रीलंकेच्या स्वातंत्र्यपूर्व काळा पासूनच झाली होती. श्रीलंकेतील सिंहली व बहूसंख्यांक आणि तमिळ या अल्पसंख्यांक वंशीया मध्ये परस्परद्वेषाची भावना १९ व्या शतकापासूनच रूजली गेली होती. १९१८ नंतर ब्रिटीशांचे श्रीलंकेवर पूर्ण वर्चस्व प्रस्तपित झाल्या नंतर या वंशामधील द्वेषाच्या भावनेला त्यांनी खतपाणी घातले सिंहली आणि तमिळी या दोन वंशामध्ये द्वेष भावनेचा त्यांनी फायदा उचला.

श्रीलंकेतील समाजाचे स्वरूप :-

श्रीलंका हा बहूवांशीक देश आहे. या मध्ये सिंहली व तमिळी हे दोन प्रमुख वंश आहेत या शिवाय मालवीय, बर्गर, ॲंग्लो श्रीलंकन वंशाचे लोक राहतात. मालवीय बर्गर या वंशाचे ०.५ % तर आन्य समाजाचे ०.२ % लोक राहतात. सिंहली व तमिळी हे या देशातील प्रमुख वंश आहेत. सिंहलीचे प्रमाण एकूण लोकसंख्येच्या ७४% तर श्रीलंकेतील मुळ निवासी ७.३% आहेत.तामीळीचे प्रमाण एकूण लोकसंख्यंच्या १८% आहे. या वंशाचे दोन प्रकार आहेत १) मुळ श्रीलंकन तामीळ २) भारतातून श्रीलंकेत गेलेले तमिळ श्रीलंकेतील भारतीय तमिळी हे भारतातून स्थंलातरीत झालेले आहेत रबर व कॉफीच्या शेतीसाठी या तमिळीनां भारतातून आणले गेले यांचे प्रमाण ५.६% आहे. तर श्रीलंकेतील मूळ तमिळीचे प्रमाण १२.४ % आहे.

सिंहली व तमिळ या दोन्ही वंशीयांचे पूर्वज भारतातील आहेत सिंहली हे उत्तर भारतातील आर्य वंशीयांना आपले पूर्वज मानतात. तर तमिळ हे दक्षिण भारतातील द्रविडांना आपले पूर्वज मानतात.

बहूतांशी सिंहली .बौध्द धर्माचे आनूयायी आहेत. तर बहूतांशी तमिळ हे हिंदू आहेत. सिंहली वंशाचे लोक इस. पूर्व ५व्या आणि ६ व्या शतकात स्थलांतरीत झाले आणि श्रीलंकेच्या उत्तर - मध्य उत्तर पश्चीम आणि दक्षिण श्रेत्रा मध्ये स्थायिक झाले. श्रीलंकेतील मूळ तमिळ हे देखील इस.पुर्व स्थायिक झालेले आहेत. १९ व २० व्या शतकात त्यांच्या मध्ये भारतीय तमिळची भर पडली. बहूतांश तमिळ हे श्रीलंकेच्या उत्तर आणि पूर्व किनारपट्टीवर स्थायिक झालेले आहेत. सिंहली व तमिळ वंशा मधील ही भौगालीक विभागणी आनेक दशकापासून कायम आहे. ब्रिटीशांनी विसाव्या शतकाच्या सुरवातीला श्रीलंकेमध्ये ज्या प्रशासकीय सधारणा घडवून आणल्या त्या अंतर्गत ही भौगोलीक दरी कमी करुन एकाच प्रशासकाच्या नियत्रणा खाली या दोन्ही वांशीक लोकानां ही एकत्र आणण्याचा प्रयत्न केला मात्र सिंहली हे श्रीलंकेतील मूळ रहीवासी आसून तमिळी हे स्थलांतरीत आहेत असा युक्तीवाद सिंहली लोकाकडून केला गेला.

तमिळांचे वाढते प्रभुत्व :-

श्रीलंकेतील तमिळ हे अतिशय कष्टाळू, प्रामणिक आणि कुशल कारागीर म्हणून प्रसिद्व आहेत. ब्रिटीशांच्या आगमनाबरोबरच श्रीलंकेमध्ये ज्या शैक्षणिक सुधारणा झाल्या, त्या अर्तंगत अनेक शाळा, महाविद्लाये सुरू केली गेली. या सुविधांचा सर्वाधिक फायदा तमिळांनी उचलला . ब्रिटीशांना प्रशासनासाठी इंग्रजी भाषेचे ज्ञान असणाज्या लोकांची आवश्यकता होती. तमिळांना इंग्रजी भाषेचे शिक्षण घेऊन मोठया प्रमाणावर सरकारी नोकज्यामध्ये आणि बिगरसरकारी क्षेत्रा मध्ये आपले वर्चस्व प्रस्तापीत केले. ब्रिटीशांनी उपलब्ध करून दिलेल्या उच्च शिक्षणाच्या संधीचा फायदा घेत व्यवसायीक क्षेत्रा मध्येही आगेकूच केली इंग्रजी भाषेचा वाढता प्रसार आणि तमिळांच्या इंग्रजी भाषेवरील प्रभत्वा मूळे बहूसंख्य सिंहली पेक्षा तमिळ जातीच्या लोंकांचे वर्चस्व निर्माण झाली.

श्रीलंकन सरकारची दडपशाही :-

श्रीलंकेला स्वातंत्र्य मिळाल्यावर श्रीलंकेच्या नागरीकत्वाचा कायदा १९४८मध्ये मंजूर करण्यात आला. या कायदयाने भारतातून श्रीलंकेत आलेल्या ९७५००० भारतीय तमिळींना नागरिकत्व अधिकारापासून वंचीत ठेवले. श्रीलंकेने त्यांना नागरीकत्व नाकारले आणि भारतामधील नागरिकत्वा विषयीच्या नवीन नियमामध्ये हे तमिळी भाषीक बसत नव्हते परिणामी या तमिळी भाषिकांच्या आस्तित्वाचा आणि भवितव्याच्या प्रश्न निर्माण झाला. श्रीलंका संसदीय कायदा १९४९ मंजूर करुन ९४००० तमिळी नागरीकांना मतदाना सारख्या मुलभूत अधिकारापासून त्यांना वंचित केले गेले. याचा परिणाम श्रीलंका संसदेमधील तमिळी नागरीकांच्या प्रतिनिधीची संख्या २४ वरुन १८ वर आली या प्रश्नावरुन तमिळी कॉंग्रेस मध्ये फुट पडून बाजूला पडलेल्या एका गटाने १९ डिंसेबर १९४९ मध्ये कोलंबो येथे संम्मेलन घेऊन तमिळी ईलम राज्याची मागणी केली:

भाषा विधेयक :-

सोलेमन भंडारनायके यांनी सत्ते मध्ये येताच ६ जूलै १९५६ रोजी भाषा विधेयक नं ३३ ऑफ १९५६ संमत करुन सिंहली ही एक मात्र राजकीय भाषा घोषित केली यामुळे श्रीलंके मध्ये भाषावाद वाढीस लागला तमिळी लोंकांनी या विधेयकाला विरोध केला. फरस्वरुप अनेक ठिकाणी दंगे उसळले. या दंगलीमध्ये अनेक निरपराध तमिळी नागरिकांचा बळी गेला तमिळी फेडरेशन पार्टी ने स्वायत्त तमिळी भाषीक राज्याची मागणी केली व त्यासाठी संघर्ष सुरु केला १९७२ मध्ये रिपब्लिक सविधानाने ही भाषा विधेयकाला संमती दिली. परंतू १९७८ मध्ये संविधान दरुस्ती करुन तमिळी भाषाला सिंहली भाषे बरोबर समान दर्जा दिला गेला परंतू सरकारी नौकरी मध्ये भर्ती होताना सिंहली भाषेचे ज्ञान अनिवार्य केले.

तमिळी नागरीकांचा संघर्ष :-

सन १९५६ नंतर श्रीलंकेमध्ये चिघळलेला वांशिक संघर्ष पुढे कधीही कमी झाला नाही. सिंहलीवंशीयांमध्ये काही जहालमतवादी गट निर्माण झाले. आणि त्यांना सिंहली राष्ट्रवादाला अधिक तीव्र बनवले. सिंहलीमधील "इकसाथ बिक्कू पेरामूना" या गटाच्या सदस्यांनी वरीष्ठ सिंहली राजकारणी ए.एस.डब्ल्यू.आर.डी बंदारनायके यांची हात्या केली. सिंहली राष्ट्रवादाची भावना अधिक तीव्र करण्यात श्रीलंकेतील बौध्द धर्मगुरुंनी मोठी भूमिका बजावली. बौध्द धर्माला श्रीलंकेचा राष्ट्रीय धर्म म्हणून घोषित केला जावा, अशी बौध्द धर्मगुरुची मागणी होती.

१९७० मध्ये श्रीलंकेमध्ये सिरिमाओ बंदारनायके यांच्या नेतृत्वाखालील संयुक्त आघाडीचे शासन प्रस्थापित झाले. या शासनाने श्रीलंकेसाठी नवीन राज्यघटना बनविण्याचा निर्णय घेतला १९७२ मध्ये श्रीलंकेसाठी नवीन राज्यघटना बनविण्यात आली ही राज्यघटना म्हणजे श्रीलंकेच्या राजकारणाचे, समाजकारणाचे आणि अर्थकारणाचे सिंहलीकरण करण्याचा केला गेलेला जाणिवपूर्वक प्रयत्न होता. या राज्यघटनेचे बौध्द धर्माला श्रीलंकेचा राष्ट्रीय धर्म बनविले. या राज्यघटनेचा तीव्र विरोध श्रीलंकन तमिळांकडून झाला. या राज्यघटनेचा संयुक्त रीत्या विरोध करण्यासाठी श्रीलंकेतील तमिळांच्या लहानमोठया संघटना एकत्र आल्या आणि त्यांना १९७६ मध्ये "तमिळ संयुक्त मुक्ती आघाडी "या संघटनेची स्थापना केली. या संघटनेने नवीन राज्यघटनेविरुध्द तमिळ जनमत एकत्र करण्याचा प्रयत्न केला.श्रीलंकेमध्ये तमिळांवर होणारा अन्याय दूर करण्यासाठी विविध संस्था, संघटना आणि राजकीय पक्षांकडून सनदीशीर मार्गाने होत असलेले प्रयत्न अपुरे असल्याचा प्रचार काही तमिळ तरुणांनी करायला सुरवात केली. तमिळांसाठी प्रादेशिक स्वायत्तता मिळविण्याचे स्वप्न केवळ हिंसक मार्गानेच साध्य होऊ शकते, असा त्यांचा विश्वास होता. या तरुणांनी एकत्र येऊन "तमिळ नॅशनल टायगर्स" या संघटनेची स्थापना १९७२ मध्ये केली..पढे १९७६ मध्ये या संघटनेचे नाव बदलून "लिबरेशन टाइगर्स ऑफ तमिळ इलम " म्हणजेच "लिट्टे" असे ठेवण्यात आले. या संघटनेने

श्रीलंकन शासनाच्य अन्यायी धोरणाचा विरोध हिंसक मार्गाने करायला सुरुवात केली.

१९८३ मध्ये श्रीलंकेमध्ये सिंहली आणि तमिळवंशीयांमध्ये जातीय दंगली उसळल्या. या जातीय दंगलींदरम्यान अनेक तमिळांची निर्घुण हत्या करण्यात आली. या जातीय दंगलींचा परिणाम म्हणून हजारो श्रीलंकन तमिळ भारतामध्ये निर्वासित बनून आले. श्रीलंकेने तमिळ बहुसंख्यांक असलेल्या जाफना क्षेत्राची आर्थिक नाकेबंदी केली. तमिळांनी भारताकडून मदत घ्यायला सुरुवात केली. या जातीय दंगली पुढे अधिक चिघळल्या आणि त्यांवर नियंत्रण ठेवणे श्रीलंकन शासनाच्या क्षमतेबाहेर होते. श्रीलंकेने अमेरिका, इंग्लंड आणि इस्त्राईलला मदत मागितली. या राष्ट्रांनी श्रीलंकेला शस्त्रास्त्रे पुरविली. तथापि, प्रत्यक्ष मदत करण्याचे नाकारले. शेवटी श्रीलंकेने भारताकडे मदत मागण्याचा निर्णय घेतला.

श्रीलंका आणि भारतादरम्यान १९८७ मध्ये एक ऐतिहासिक करार होऊन त्याअंतर्गत श्रीलंकेतील वांशिक संघर्ष नियंत्रणांत आणण्यासाठी भारताने शांतिसैनिक पाठविले. ज्याप्रमाणे भारतीय शांतिसैनिकांनी बांग्लादेश युध्दामध्े भुमिका बजावली होती. त्याचप्रमाणे श्रीलंकेत देखील वांशीक संघर्षावर भारतीय शांतिसैनिक तोडगा काढतील आशी आशा भारताला होती तथापि शांतिसैनिक पाठविण्याचा भारताचा प्रयत्न नंतर फसल्याचे दिसून आले. भारतीय शांतिसैनिक श्रीलंकेमध्ये १९८७ ते १९८९ असे दोन वर्षे होते. या काळात त्यांना तमिळ बंडखोराच्या हिंसक आणि सशस्त्र प्रतिकाराचा सामना करावा लागला. या मोहिमंचा परिणाम म्हणून १९९१ मध्ये लिट्टेकडून भारताचे माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांची हत्या झाली. भारतीय शांतिसैनिकांच्या मोहिमेनंतरही श्रीलंकेतील वांशिक संघर्ष नियंत्रणात आला नाही. १९९० च्या दशकात श्रीलंकन लष्कर आणि तमिळ बंडखोर यांच्या दरम्यान हिंसक चकमकी होतच राहिल्या . दरम्यान तमिळ बंडखोरांना शांत करण्यासाठी १९९६ मध्ये श्रीलंकेच्या तत्कालीन राष्ट्रध्यक्षा चंद्रिका कुमारतुंगा यांनी राजकीय सत्तेच्या हस्तांतरणाचा एक नवीन प्रस्ताव घोषित केला. त्या अंतर्गत कारभारात स्वायत्तता देण्याबरोबरच या प्रस्तावात असेही नमूद करण्यात आले, की जर एखादे राज्य श्रींलकेतून फुटून निघण्याचा प्रयत्न करत असेल तर तेथील शासन त्वरित बरखास्त करण्याचा अधिकार केंद्र शासनाला आहे. या प्रस्तावामध्ये केंद्र शासनाकडून सत्तेचा गैरवापर होण्याची शक्यता आहे, असा आरोप लिट्टे कडून झाला आणि त्या आधारावर हा प्रस्ताव धुडकावून लावण्यात आला. पूढे १९९६ नंतर च्या काळात तमिळ बंडखोर आणि श्रीलंकन लष्कर यांच्यातील सशस्त्र संघर्ष चिघळला. २२ डिंसेबर १९९९ मध्ये चंद्रिकाकुमारतुंगा पुन्हा राष्ट्रपती पदी निवडून आल्या त्यांनी तमिळी समस्येचे निराकरण करुन शांती प्रस्तापित करण्याचा संकल्प व्यक्त केला. त्याचाच भाग म्हणून लिट्टेकडून युध्दबंदीची घोषणा, झाली अणि नॉर्वेच्या मध्यस्थीने शांततेच्या मार्गाने वांशिक संघर्षाच्या प्रश्नावर तोडगा काढण्याचे प्रयत्न सुरु झाले. सप्टेंबर २००२ ते माच २००३ पर्यत दोन्ही पक्षा मध्ये चर्चाच्या सहा फे-या झाल्या थांयलंड मध्ये १६ ते १८ सप्टेंबर २००२

मध्ये झालेल्या चर्चे दरम्यान लिट्टे ने आमचा संघर्ष हा स्वांतत्र तमिळी राज्यासाठी नाही तर स्वायत्त अणि स्वशासनासाठी आहे मात्र या मागण्या पूर्ण न झाल्यास स्वतंत्र ईलम हे आंतिम ध्येय असेल या चर्चेच्या फे-या मध्ये श्रीलंका सरकारचे प्रतिनिधीत्व कायदा मंत्री ऐलपेईरीस यांनी तर लिट्टे चे प्रतिनिधीत्व ऐटनबालसिंघम यांनी केले. एप्रील २००३ मध्ये लिट्टेने चर्चे मध्ये भाग घेण्यास नकार दिला चर्चेच्या फे-याचे आतंराष्ट्रीय करण झाले असे त्यांचे मत होते. तसेच श्रीलंका सरकारने चर्चे दरम्यान दिलेली वचने पूर्ण केली नाहीत हे ही कारण दिले गेले. २७ नोव्हेंबर २००५ मध्ये लिट्टे प्रमुख प्रभाकरन ने एक वर्षामध्ये श्रीलंका सरकाने वांशिक संघर्षावर समाधान कारक तोडगा काढला नाही तर आम्ही सशस्त्र संघर्ष सूरु करु आशी धमकी दिली.

लिबरेशन टायगर्स ऑफ तमिळ ईलम व श्रीलंका सरकार संघर्ष :-

२५ एप्रील २००६ रोजी एका आत्मघाती मानवी बॉम्ब ने सेना मूख्यालय उडवून देण्याचा प्रयत्न केला या हाल्यात श्रीलंका सैन्याचे ले.जनरल सरथ फॉन्सेका यांना ठार करण्यासाठी हा महिला मानवी बॉम्ब चा हाल्ला केला गेला परंतू श्रीलंका सैन्याचे ले.जनरल सरथ फॉन्सेका या हल्यातून बालबाल वाचले इतर दाहा सैनिक या हाल्यात मुत्यमूखी पडले. याला उत्तर म्हणून श्रीलका सैन्याने लिबरेशन टायगर्स ऑफ तमिळ ईलमच्या ठिकाणावर वायू हाल्ले केले राष्ट्रपती मंहिद्रा राजपक्षे यांनी २६ एप्रील २००६ रोजी लिट्टे विरुध्द आंतिम संघर्षाची घोषणा केली. मे २००६ मध्ये लिबरेशन टायगर्स ऑफ तमिळ ईलमचा उत्तर प्रांतातील बराच भाग सैन्याच्या ताब्यात आला . जून २००६ मध्ये एका मानवी बॉम्ब हाल्यामध्ये श्रीलंका सैन्याचे उपप्रमूख परामीकुलतूगा यांची हात्या केली. त्यामूळे हा संघर्ष आणखीन चिघळला राष्ट्रपती महिंद्रा राजपक्षे यांनी लिट्टेचा संपूर्ण विमोट करण्याचा निश्चय करुन सैनिकी कार्यवाई सूरु केली. ३ वर्षाच्या सशस्त्र संघर्षा नंतर १८ मे २००९ रोजी लिबरेशन टायगर्स ऑफ तमिळ ईलम प्रमुख वेलूपिल्लई प्रभाकरन याची सैनिकी कार्यवाईत हात्या करुन हा संघर्ष संपूष्टात आला. या संघर्षा मध्ये अनेक निरपराध लोकांना आपला जीव गमवावा लागला संयुक्त राष्ट्र संघांचे मुख्य मानवीय सहाय्यता संयोजक जॉन होम्स यांनी या संघर्षा मध्ये श्रीलंका सरकाने मानवी अधिकारांचे अनेक वेळा उल्लंघन केले आसा आरोप करुन यांची चौकशी करण्याची मागणी केली. श्रीलंका सरकाने मात्र एलटीटीई विरुध्द झालेल्या सैनिकी कार्यवाई मध्ये मानवी अधिकराचे उल्लंघन झाले असेल तर याच देशातिल स्वातंत्र न्यायालय याची चौकशी करेल आंतराष्ट्रीय संस्थेच्या हास्तक्षेपाला विरोध दर्शविला.

	वर्ष		लिबरेशन टायगर्स ऑफ तमिळ ईलम द्वारे केलेल्या हत्या
१)	१९७५	:	जाफना प्रांताचे महापौर अल्फ्रेड डिरियप्पा यांची हत्या
२)	१९७८	:	लिट्टे ने पहिल्या वेळेस ११ लोंकांची हत्येची जबावदारी घेतली
३)	१९८३	:	जाफना येथे सैनिक गस्ती दलावर हमला १३ सैनिक ठार

४)	१९८५	:	पवित्र अनुराधापुर येथे १४६ सिंहली लोंकाची हत्या
५)	सप्टेबर १९८९	:	तमिळ यूनाइटेड लिबरेशन फ्रन्ट चा नेता अमृत लिंगम यांची हत्या
६)	सप्टेबंर १९८९	:	तमिळ यूनाइटेड लिबरेशन फ्रन्ट चा नेता व्ही प्योगेश्वरन यांची हत्या
७)	२० जाने.१९९०	:	ईलम पीपुल्स रिवोल्यूशनरी लिबरेशन फ्रन्ट चा नेता एस. गणेश मूर्ती याची हत्या
८)	१९ जून १९९०	:	ई.पी. आर.एल.एफ. नेता पी. किरुबाकरन यांची हत्या
९)	२१ मार्च १९९१	:	संरक्षण राज्यमंत्री विजयरत्ने यांची हत्या
१०)	२९ मे १९९१	:	पूर्व भारतीय प्रधानमंत्री राजीव गांधी यांची आत्मघाती हाल्यात हत्या
११)	२४ एप्रील १९९३	:	श्रीलंकेचे संरक्षण मंत्री ललित अतुलमुदाली यांची हत्या
१२)	१ मे १९९३	:	श्रीलंकेच राष्ट्रपती प्रेमदासा यांची आत्मघती हल्यात हत्या
१३)	२६ जाने.१९९४	:	पीपल्स लिबरेशन आर्गेनाइजेशन ऑफ तमिल ईलम नेता उमा महेश्वरन यांची हत्या
१४)	२३ आक्टो.१९९४	:	यू.न.पी. राष्ट्रपती गामिनी दिसानायके यांची हत्या
१५)	२०००	:	उद्योग मंत्री सी.वी गुणारत्ने एका हल्यात हत्या
१६)	२००१	:	लिट्टे सैनिकांचा एका अतंराष्ट्रीय विमान तळावर हल्ला १३ विमान नष्ट.

संदर्भ सूची :-

१) डॉ. शैलेंद्र देवळनकर इ समकालीन जागतिक राजकारणातील प्रमुख प्रश्न.
२) डॉ. शैलेंद्र देवळनकर:- परराष्ट्र धोरण सातत्य आणि स्थित्यंतर.
३) वसंत रायकर :- आंतरराष्ट्रीय राजकारण.
४) एशियन स्ट्रेटोजिक रिव्यू
५) एशियन सर्वे
६) इंडीया टुडे
७) द हिंदू, राष्ट्रीय सहारा, Times of India इ.दैनिके.
८) Sharan Sori :- Politics of south Asia.
९) Asian Recorler :- vol xxxx & xxxxz

2017 - 2018

IMPACT FACTOR 1.77

ISSN 2454-3306

International Registered & Recognized Research Journal Related to Higher Education for All Subjects

IAP

INDO ASIAN PUBLICATION

INDO ASIAN RESEARCH REPORTER

REFEREED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : IV, Vol. I

Year- IV, Annual (Yearly)

(June 2017 To May 2018)

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Website
www.irasg.com

Contact : - 02382 - 241913
09423346913 / 09637935252
09503814000 / 07276301000

E-mail :
visiongroup1994@gmail.com
interlinkresearch@rediffmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :
Indo Asian Publication,
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.)India

Price : ₹ 200/-

EDITOR IN CHIEF

Dr. Balaji G. Kamble
Head, Dept. of Economics,Dr. Babasaheb Ambedkar Mahavidyalaya, Latur, Dist. Latur (M.S.) India

EXECUTIVE EDITORS

Dr. Nilam Sanghani
Borgaon(Manju),
Dist. Akola (M.S.)

Dr. Satyenkumar Sitapara
Principal
Commerce and BBA Colletge
Amreli, Dist. Amreli (Gujrat)

DEPUTY EDITOR

Dr. Suma S. Nirni
Dept. of History,
GP. Porwal & V.V.Salimath College,
Sindagi, Dist. Bijapur (M.S.)

Dr. Bhaskar S. Wazire
Head, Dept. of History,
Sitabai Arts College,
Akola, Dist. Akola (M.S.)

CO- EDITOR

Dr. Ambuja Malkhedkar
Gulbarga, Dist. Gulbarba,
(Kamataka)

Dr. Sativa Tiwari
Dept. of Hindi,
Gogt. First Grade College,
Gulbarga, Dist. Gulbarga (K.A.)

MEMBER OF EDITORIAL BOARD

Dr. Mohmmad T. Rahaman
Dept. of Biomedical Science,
International Islamic University,
Mahkota (Malasiya)

Dr. Rajendra R. Gawhale
Head, Dept. of Economics,
G. S. Mahavidyalaya,
Buldhana, Dist. Buldhana (M.S.)

Dr. Rajendra D. Ganapure
Head, Dept. of Economics,
S. M. P. Mahavidyalaya,
Murum, Dist. Osmanabad (M.S.)

Dr. G. N. Panchal
Librarian,
Madhavrao Patil College,
Palan, Dist. Parbhani (M.S.)

Dr. B. S. Thombare
Head, Dept. of Geography,
Babaji Tate College,
Yavatmal, Dist. Yavatmal (M. S.)

Dr. Sivappa Rasapali
Dept. of Chemistry & Biochemistry,
UMASS. Wesport Road,
Dartmouth, MA (U.S.A.)

Dr. M. Ashif Shaikh
Principal
Ramesh Dhawad P. E. College,
Nagpur, Dist. Nagpur (M.S.)

Dr. Arun Kumbhar
Head, Dept. of Economics,
Arts & Commerce College,
Nesri, Dist. Kolhapur (M.S.)

Dr. S. D. Salunke
Dept. of Chemistry,
Rajarshi Shahu Mahavidyalaya,
Latur, Dist. Latur (M.S.)

Dr. Anita Mudliar
Shri. Nashikrao Tirpude College of
Physical Education,
Nagpur, Dist. Nagpur (M.S.)

Issue : IV,Vol. I
IARR
IMPACT FACTOR 1.77
ISSN 2454-3306
June 2017 To May 2018

INDEX

Sr. No.	Title of Research Paper	Author(s)	Page No.
1	Microwave Assessed, Fast and Clean Synthesis of Some Phenolic Aldehyde	Shashikant A. Kadam, R. S. Shinde	1
2	Customer Relationship Management in Banking Sector	Abdul Majeed	6
3	Challenge For Transforming The Informal Economy In India	Dr. R. D. Jadhav	11
4	A Study of the Schemes Implemented by Khadi and Village Industries Commission	Dr. Balaji G. Kamble	16
5	Element of Revolt in Kamla Das's Autobiography : My Story	R. S. Dhokade	23
6	A Comparative Study of Anxiety Between Collegiate And District Level Athlete	Dr. Satyapal Singh	27
7	Study of Non-Destructive Testing Gamma Rays Interaction with Matter	C. S. Kodarkar S. R. Mitkari	32
8	Need of Administrative Reforms in India	Dr. Hanumant Bhumkar	33
9	'माधवी' नाटक में चित्रित नारी चेतना	डॉ. जानअहेमद के. जे.	46
10	नामदेव ढसाळ यांच्या कवितेचा भाषीक अभ्यास	डॉ. उन्मेष शेकडे	52
11	अण्णा भाऊ साठे यांच्या दोन कथासंग्रहातील भाषा : एक आकलन	डॉ. राजकुमार मस्के	57

Indo Asian Research Reporter (IARR) (40)

IMPACT FACTOR 1.77

ISSN 2454-3306

Indo Asian Research Reporter (IARR)
Issue : IV, Vol.I
June 2017 To May 2018
www.irasg.com

Research Paper 8 Political Science

NEED OF ADMINISTRATIVE REFORMS IN INDIA

Dr. Hanumant Bhumkar
[illegible], Dept. Political Science,
Arts & Science College,
Chousala, Dist. Beed

ABSTRACT

"Good governance is perhaps the single most important factor in eradicating poverty and promoting development" Kofi Annan

'Purpose of a government is to make it easy for people 'to do good' and 'difficult to do evil'. Sir Gladstone, So is the importance of government Administrative is as old as society. Basically administrative is defined as 'co-operative' human effort to achieve 'common goals'. So, administration of government affairs is co-operation of government officials, citizens, media, judiciary, legislature to achieve common goal of development of the society. It covers various aspects including socieo- economic development, financial administration, providing basic facilities like health, education. Thus, administration covers all activities from womb to tomb. But, there are many discrepancies in programmes, schemes developed for larger public good and their implementation. Thus, there is a need for enhancement in the process of administration.

Key words: Reforms, RTI, Government, Corruption, Grievances

Introduction:

Governance is the exercise of economic, political and administrative authority to manage a country's affairs at all levels. It consists of the mechanisms, processes and institutions through which citizens and groups articulate their interests, exercise their legal rights, meet their obligations and mediate their differences. Without good governance, no amount of developmental schemes can bring in improvements in the quality of life of the citizens. On the contrary., if the power of the state is abused, or exercised in weak or improper ways, those with the least power in the society - the poor- are most likely to suffer. In that sense, poor governance generates and reinforces poverty and subverts efforts to reduce it. Strengthening governance is an essential precondition to improving the lives of the poor.

There is increasing lawlessness in several pockets of the country, and armed groups are r esorting to violence with impunity for sectarian or ideological reasons. The state apparatus is generally perceived to be largely inefficient, with most functionaries serving no useful purpose. The bureaucracy is generally seen to be tardy, inefficient, and unresponsive. Corruption is all-pervasive, eating into the vitals of our system, undermining economic growth, distorting competition, and disproportionately hurting the poor and marginalized citizens. Criminalization of politics continues unchecked, with money and muscle power playing a large role in elections. In general there is high degree of volatility in society on account of unfulfilled expectations and poor delivery.

Governance is admittedly a weak link in our quest for prosperity and equity. We have an impressive governance infrastructure and significant successes to our credit. But we need to refashion the instruments to suit the emerging challenges. Unemployment and discrimination are two malignant factors afflicting our society, and militating against the principles of equality of opportunity enshrined in our Constitution. Our governance process must be redesigned to combat these two scourges, so that the productive potential of our people is liberated. The political system has the resilience and capacity to mobilize public opinion and transform our governance. What we need is the will and painstaking effort and energy to innovate, design and reform.

Administrative Reforms in India have a very long history. During ancient period, many kings including Chandragupta Maurya, Samrat Ashoka took various initiatives for making administration effective and responsive. In medieval period, Mughal Kings like Akbar introduced various reforms for betterment of the subjects. Later with advent of British rule in India, administration went through profound change. But mainly, these changes were for the convenience of British rule

and not people - oriented. After independence, India is striving hard for reducing disparities in society through various administrative measures. But before going into the details of reforms, one must take account of strength of present administrative system. One should note that the same feature of administrative system contributes to some strengths and weaknesses.

The Administrative Reforms Commission was set up in the year of 1966 under the Chairmanship of Mr. Morarji Desai, interalia (a) to give consideration to the need for ensuring the highest standards of efficiency and integrity in the public service (b) for making public administration a fit instrument for carrying out the social and economic policies of the Government and (c) for considering the machinery of the Government and its procedures of work, the machinery for planning at all levels-centre State relationship, financial and economic administration and administration at the State and district levels and agricultural administration.

Present system is hierarchical, so there is well-defined division of work and effective co- ordination but it makes administration non - participative where policy decisions are taken only at top level. Adherence to laws, rules eliminates arbitrariness but makes it inflexible. Recruitment of Civil Servants based on merit ensures best talents take up to task of development; but doesn't permit people with grass- root level experience. Stable tenure of Civil Servants enables them to perform better.

Red-tapism has received immense impetus from the numerous legislative enactments and rules framed there under year-after-year. Lack of administrative personnel has made matters worse. The IAS cadre was created with, intention of meeting the administrative requirements of a vast, developing country. Unfortunately, recruitments were made without much regard for quality and this has had its adverse reaction on administrative efficiency. To mask this in efficiency, it is natural and incompetent officials to create and increase procedural rules and thereby open out avenues for more people to flow in. It has been pointed out that discretionary powers with civil officers have contributed not a little to the growth of the red-tape. This has encouraged the propensity to pass on the files to others.

There are weaknesses and strengths which are two sides of a coin. These weaknesses are evident in India's performances in international indices and reports. For example 'Human Development Index India' slipped to 134th in 2011 report World Economic Forum (WEF) Global Competitiveness report ranked India 59th in 2012 Compared to 50th in 2008. Rank of India in Global Corruption Perception Index 2011 is 95th which necessitates improvement in present system.

There is huge disparity in income, life- style,

availability of basic amenities in India. For e.g. Considerable percentage of population live still below poverty line. Around 40% of Indians is number 1 country in open defecation. These are black spots on Indian's growth story. There is rise in awareness of people about their rights. People's expectations from government to perform are growing. With globalisation, there are many tools available which can help make administration effective and efficient.

While keeping in mind above situation which calls for effective administration, Government of India has created 'Department of Administrative Reforms and Public Grievances' as a nodal agency for administrative reforms. It is engaged with various activities for improvement in governance. Most significant administrative reform in India has been 73rd, 74th amendment which has created rural and urban locak bodies making way for democratic decentralisation, It has provided 50% reservation for women. Thus, it has empowered ordinary citizens significantly.

Government's interface with citizens is most important. To make governance citizen centric, government has introduced various reforms. Most important being Right to Information Act, 2005. It has largely been successful because of simplicity and enabled citizens to get information without help of lawyers. Ity makes administration transparent. Another way of efficient delivery of services is e-governance. India has designed National e-governance plan E-governance minimises corruption, improves efficiency significantly besides being citizen- friendly. This has been successfully illustrated by 'Bhoomi Project' in Karnantaka where land records after digitized. But there is a perquisite of infrastructure providing internet services to remotest area. Government has recently launched 'Bharat Broadband Project' which will connect all panchayats in country.

Citizen's charter is an important initiative to make administration citizen centric. This document defines standards of delivery of services. For handling department of administrative reforms and public grievances has developed 'Central Public Grievances Redress and Monitoring System. Citizens can register their complaint online, can track progress of actions taken after compliant. Government has developed Quality Management System i.e. Sevottam Model which has three pillars viz. citizen charter, improving delivery capacity and effective grievances redressed system. Another important tool for efficient implementation of scheme. It has been illustrated in National Rural Employment Guarantee Scheme. 'File to Field Programme' has been successful in Kerala. According to this, administrator goes to village/ area and hears public grievances and takes immediate action wherever possible. Important activities of governments hare related to providing health

facilities, providing education, employment opportunities.

Government has launched and implemented many welfare programmes for this purpose. Recent success story in health has been successful eradication of polio. Important step in improving service delivery is 'Aadhar Card' this unique identity wills effectively delivery services to target group; including health schemes, education facilities, providing subsides. Maharashtra Government has successfully demonstrated it using Aadhar identity to weed out fake students in 'Sarva Siksha Abhiyan'.

Government of Chhattisgarh has successfully implemented project 'Prayas' which gives coaching to tribal student. This year, over 100 students have been selected in IITs and NITs. Similarly, Jammu & Kashmir Government is implementing "Himayat Project' which has emerged as platform for women empowerment. This project has been designed to provide employment opportunities to youth of Jammu and Kashimir. One point should not be missed here that many of schemes programmes are now carried out using Public Private Partnership (PPP) Kanpur's Solid Waste Management Project successful using PPP model is Asia's biggest solid waste Management Project.

Civil services forms integral part of Indian administration. Union Public Service Commission (UPSC) which conducts examination is introducing level playing field for all aspirants in phsed manner by doing away with optional subjects in phases. Government is also introducing lateral entry of experts e.g. Nandan Niekani has been appointed as chairman of Unique Identification Authority of India (UIDAI). However, well designed progammes are not showing significant result because of one major impediment to progress, i.e. Corruption, Government of India has established institutions to deal with this larger problem. Central Vigilance Commission (CVC), Central Bureau of Investigation (CBI) were established after Santhanam Committee reports, 1964. CVC is mainly responsible for preventing corruption in Central government. Institution of Lokpal, Lokayukta has been suggested by Administrative Reforms Commission headed by Morarji Desai, 1966. Bill for Lokpal is under parliament consideration. Many states have institutionalised Loayukta. Lokayukta especially in Karnataka State has been successful to a large extent. But, there are many obstacles in the way of reforms mainly lack of political will (not only of ruling class but also of citizens), conflicts between Central and State government, lack of participative political culture.

J.F. Kennedy said "ask not what country has done for you, but what you have done for the country". For a State to become democratically successful, participative political culture is a must.

In a democratic strong states, top-down political cultures have given way to participative ones, where national leaders don't just issue policy edicts from remote capitals, but rather work towards selling them to own parties, allies, opponents and the public.

Effective governance requires effective communication with people. The breakdown in effective communication between government and people enable Anna movement to appear more trust-worthy last year. Corruption has been everyday experience for ordinary citizens. Parliament must pass Lokpal Bill at the earliest. But at the same time, it should be ensured that we don't centralize power in one institution.

Though, RTI has helped empowered ordinary citizens, there are many loopholes which must be corrected. Underlying spirit of act is speedy access to information. Chief Information Commission (CIC) is not statutorily required to hear cases within particular time period. But most RTI applications are often relevant to particular time also. CIC doesn't have contempt powers. Only way to ensure compliance with its order is to impose a penalty. Additionally, parliament should pass 'whistleblowers Bill' with urgency to protect whistleblowers. Thus, although India today is on the threshold of super power status, such status will be meaningless with ineffective governance. Citizens impart part of their sovereignty to State to get rule of law in return.

Following is the message of Mahatma Gandhi that should be kept in kind by administration."A customer is the most important visitor on our premises. He is not dependent on us. We are dependent on him.

References :-

1. Arora, R.K. and P.C. Mathhur, Development Policy in India, Associated Publisher House, New Delhi, 1986
2. Singh N., Administration and Development of Indian State, New Delhi - Anmol Publication Ltd. 1988. TMV Lib, Ac. No. 047822.
3. Singh S.N. , Administrative Culture & Development, Mittal Publication , Delhi 1997.
4. Sibgh U.B. Administrative System in India, Vedic age to 1947-A.P. Publication 19098 TMV Lib .Ac. No. 649026
5. Singh, Hoshiar, Indian Administration, 2001, New Delhi, Kitab Mahal
6. Administrative Reforms Commission (Govt. Of India)
7. http://arc.gov.in/reforms.htm
8. http://www.publishyourarticles.net/knowledge-hub/essay/essay-on-need-for-administrative-reforms-in-india.html

2017-2018

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35 ISSN 2229-6190

UGC Approved International Registered & Recognized
Research Journal Related to Higher Education for Social Sciences

SOCIAL GROWTH

UGC APPROVED & PEER REVIEWED RESEARCH JOURNAL

Issue : XV, Vol. V

Year - VIII (Half Yearly)

(Nov. 2017 To April 2018)

Editorial Office :
'Gyandev-Parvati',
R-9/139/6-A-1,
Near Vishal School,
LIC Colony,
Pragati Nagar, Latur
Dist. Latur - 413531.
(Maharashtra), India.

Contact : - (02382) 241913
09423346913 / 09503814000
09637935252 / 07276301000

Webside
www.irasg.com

E-mail :
interlinkresearch@rediffmail.com
visiongroup1994@gmail.com
mbkamble2010@gmail.com

Published by :
JYOTICHANDRA PUBLICATION
Latur, Dist. Latur - 413531 (M.S.)India

Price : ₹ 200/-

CHIEF EDITOR

Dr. Balaji G. Kamble
Research Guide & Head, Dept. of Economics,
Dr. Babasaheb Ambedkar College, Latur, Dist. Latur (M.S.) India.

EDITOR

Robert Huet
Professor, Dept. Of History,
University of Lowa (USA).

Dr. Laxman Satya
Professor, Dept. of History
Lokhevan University, Lokheavan,
Pensulviya, (USA)

Michael Strayss,
Director,
International Relation & Diplomacy,
Schiller International University,
Paris. (France)

Verena Blechinger Talcott
Director, Dept. of History
& Cultural Studies,
University of Barlin.
Bariln. (Germany)

EXECUTIVE EDITORS

B.R. Bobade
Director, Manuscript Dept.,
Deccan Archaeological and Cultural
Research Insititute,
Hyderabad. (A.P.)

Dr. Nilam Sanghani
Borgaon Manju,
Dist. Akola (M.S.)

Dr. Sadanand H. Gone
Principal,
Ujwal Gramin Mahavidyalaya,
Ghonsi, Dist.Latur. (M.S.)

Dr. Omshiva V. Ligade
Head Dept. of History,
Shivjagruti College,
Nalegaon, Dist. Latur.(M.S.)

DEPUTY-EDITORS

Dr.Santosh Kute
Chairman, BOS,Economics,
SGB Amravati University,
Amravati, Dist. Amravati (M.S.)

Dr. Karamsingh Rajput
Head Dept. of Economics,
Lokmanya Tilak College,
Vani, Dist. Yavatmal (M.S.)

CO-EDITORS

Prof. Veeraprasad
Dept. of Political Science & P. A.,
S.K. University,
Anantpur (A.P.)

Dr. Babasaheb Gore
Principal,
Smt. Sushiladevi Deshmukh Mahila
College, Latur, Dist. Latur.(M.S.)

Dr. P.M. Shinde
Head, Dept. of Sociology,
D.S.M. College,
Jintur, Dist. Parbhani. (M.S.)

Dr. Baban D. Todkar
Head, Dept. Defence Study
New Arts, Sci.& Comm. College
Ahmednagar, (M.S.)

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH
Issue : V, Vol. IV, Nov. 2017 To April 2018

INDEX

Sr. No	Title for Research Paper	Page No
1	Study of Goods and Services Taxes **Dr. D. K. Rathod**	1
2	Impacts of Demonetisation on Indian Economy **Dr. Madhav Palmate**	5
3	Comparison of Vital Capacity of Sports and Non-Sports Women **Dr. D. S. Borkar**	12
4	महाराष्ट्र राज्यातील पाणीविषयक धोरणाचा चिकित्सक अभ्यास **डॉ. शिवराज आर. पाटील**	17
5	महाराष्ट्रातील ग्रामीण विकासामध्ये सहकार चळवळीचे योगदान **डॉ. बालाजी ग्यानोबा कांबळे**	24
6	ग्रंथपालाची ईलेक्ट्रॉनिक युगात भूमिका **गजाजन एस. दराडे**	29
7	बालकाचे हक्क - विश्लेषनात्मक चिकित्सा **डॉ. हनुमंत भुमकर**	34
8	सोलापूर जिल्हयातील कबड्डी खेळाडूंचा आर्थिक सतर व खेळातील नियमोल्लंघनाचा सहसंबंधात्मक अभ्यास **डॉ. सुरेश महादेव लांडगे**	39
9	नक्षलवादाचे वैचारिक अधिष्ठान **डॉ. एस. पी. घायाळ**	44
10	नक्षलवाद - आदिवासी समुदायापुढील आव्हाने **डॉ. नारायण तुकाराम कांबळे**	53

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35
SOCIAL GROWTH
ISSN 2229-6190
Issue : XV, Vol. V, Nov. 2017 To April 2018

7

बालकाचे हक्क - विश्लेषनात्मक चिकित्सा

डॉ. हनुमंत भुमकर
राज्यशास्त्र विभाग [illegible],
कला व विज्ञान महाविद्यालय,
चौसाळा, जि. बीड

Research Paper - Political Science

विषय प्रवेश :

प्रत्येक व्क्ती सुखाची कामना करीत असतो व त्याच्या दृष्टीने सुख म्हणजे परीपूर्ण जीवन असते. मानव म्हणून जन्माला आलेल्या प्रत्येकाला जीवन जगण्याचा अधिकार आहे. याचा अर्थ असा नाही की कसेही जीवन जगणे तर सन्मानपूर्वक प्रतिष्ठेचे जीवन जगणे होय. आणि असे जीवन अधिकाराशिवाय शक्य नाही. 'जॉन लॉक नावाचा विचारवंत असे म्हणतो की मनुष्याला जन्मताच तिन नैसर्गीक अधिकार प्राप्त होतात.

(1) जीवन जगण्याचा हक्क

(2) स्वातंत्र्याचा हक्क

(3) संपत्तीचा हक्क होय. या अधिकारातील जीवन जगण्याच्या अधिकाराला तो महत्वाचे स्थान देतो.

आधुनिक काळातील राज्यव्यवस्था ही कल्याणकारी स्वरुपाची आहे. जनतेचे जास्तीत जास्त कल्याण हे या व्यवस्थेचे उद्दिष्ट आहे न्यायापासून वंचित असनाऱ्यांना न्याय मिळवून देणे, त्यांचे प्रश्न सोडविणे, व व्यक्तीच्या सर्वांगिण विकासाकडे लक्ष पुरविणे हे तत्व आधुनिक व्यवस्थेने स्विकारले. व्यक्ती विकास व अधिकार याचा संबंध फार निकटचा असल्यामुळे व्यक्तींना अधिकार मिळावे यांनाच आपण मानवाधिकार म्हणतो. मानवाधिकाराची व्याख्या करतांना डॉ. व्ही. एम. पेशवे म्हणतात,'चांगले जीवन जगण्याकरीता जे जे अधिकार आवश्यक आहे त्या अधिकारांना मानवाधिकार म्हणता येईल. आणि हे अधिकार कुठलाही भेदमाव न करता तो मानव आहे या कारणास्तव दीले जावे'. बालक हा भावी समाजाचा पाया असल्यामुळे त्याच प्रमाणे उद्याचा सुबुद्ध नागरीक होणार असल्यामुळे त्याचे अधिकार महत्व राखून

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH Issue : XV, Vol. V, Nov. 2017 To April 2018 35

आहे.

महत्व :

प्रत्येक मानवाच्या जीवनात बालकत्वाचा कालखंड येतो आणि हा कालखंड अत्यंत संवेदनशिल असतो. याच त्यांच्यावर कौटुंबिक व सामाजीक वातावरणाचा परीणाम होत होत त्याचे भरण पोषण होत असते. याच काळात वास्तवतेची त्याला जाणिव होते. अणि म्हणूनच आपण या कालखंडाला संवेदनशिल कालखंड म्हणतो. या काळात जर त्याचे योग्य पालन पोषण झाले तर तो योग्य नागरीक होवू शकतो व स्वतःच्या विकासाबरोबरच देशाच्या विकासात हातभार लावू शकतो. म्हणून त्याला या काळात मिळणारे अधिकार महत्वाचे ठरतात. या हक्कामुळे भावी समाजाचा पाया रचला जातो. आणि म्हणूनच त्याच्या हक्काची योग्य अंमलबजावणी होणे अगत्याचे आहे.

उद्दिष्ट्ये :

1. भारतात बालकांना मिळणाऱ्या अधिकाराचे स्वरुप. कसे आहे.
2. अधिकाराच्या अंमलबजावणीबाबत सद्यस्थिताचा शोध घेणे
3. बालकाच्या हक्काच्या संरक्षणाची जबाबदारीच्या बाबतीत शासनाची व समाजाची भूमिका याचा शोध घेणे
4. उपाययोजना

बालकाला मिळणाऱ्या अधिकाराची चर्चा करण्यापूर्वी बालक म्हणजे काय? याची व्याख्या करणे गरजेचे आहे. तज्ञाच्या मते बालक म्हणजे शिशु (प्दिज) बाल न्याय कायदा 1986 च्या अनुसार '16 वर्षाचा किंवा त्यापेक्षा कमी वयाचा मुलगा आणि 18 वर्षाची किंवा त्यापेक्षा कमी वयाची मुलगी बालक म्हणून समजली जाते'. सर्वसाधारणपणे बालक म्हणजे अशा सर्व व्यक्ती की ज्यांना कायदेशिर क्षमता प्राप्त झालेली नाही.

संयुक्तराष्ट्र संघटनेने दि. 10 नोव्हेंबर 1989 रोजी कन्व्हेन्शन ऑन दि राईट्स ऑफ दि चाईल्ड नावाचा करार मंजूर केला. या करारात 192 राष्ट्राचा सहभाग होता. या करारात बालकाच्या अधिकाराबाबत अनेक कलमे आहेत. त्यातील कलम 6 नुसार प्रत्येक मुलाला जगण्याचा अधिकार आहे व त्याच्या जगण्याकरीता व विकासाकरीता जास्तीत जास्त काळजी घेतली जाते अथवा नाही अशी खात्री राज्य करेल. त्याच प्रमाणे कलम 2 नुसार प्रत्येक राज्य त्याच्या अधिकार क्षेत्रातील मुलांना कुठल्याही प्रकारचा भेदभाव न करता समान अधिकार देईल. कलम 7 नुसार मुलाला नाव व राष्ट्रीयत्व प्राप्त करण्याचा अधिकार असेल. कलम 8 नुसार स्वतःचे नाव, राष्ट्रीयत्व व कुटुंबाशी नाते टिकवून ठेवण्याचा अधिकार राहील. कलम 13 नुसार त्यांना माहीती मिळविण्याचा अधिकार राहील. कलम 12 नुसार मत व्यक्त करण्याचा अधिकार आहे. कलम 14 नुसार धर्म स्वातंत्र्याचा अधिकार व 15 नुसार संघटन स्वातंत्र राहील. कलम 23 नुसार मानसिक व

शारीरिकदृष्ट्याा अपंग मुलाचे शिक्षण, स्वास्थ, नौकऱ्या इत्यादी बाबतीत राज्य प्रयत्न करेल. कलम 24 नुसार प्रत्येक राज्य मुलांच्या स्वास्थाची काळजी घेईल. व कलम 28 नुसार मुलांच्या सर्वांगिण विकासासाठी त्यांना मोफत प्राथमिक शिक्षण देण्यात येईल. व कलम 4 अनुसार अधिकार अमलात आणण्याकरीता प्रत्येक राज्य योग्य ते कायदेशिर, प्रशासकीय व अन्य उपाययोजनाकरीता व्यवस्था करेल. इत्यादी महत्वपूर्ण अधिकाराच्या बाबतीत हा करार करण्यात आला. पण त्या अगोदर युनोच्या माध्यमातून आंतरराष्ट्रीय समुदायाने बालकाच्या अधिकाराच्या बाबतीत 1959 साली 'डिक्लेरेशन ऑन दि राइट्स ऑफ दि चाईल्ड' नावाचा जाहिरनामा खास मुलांच्या संरक्षणासाठी केला होता. वास्तविक पाहता जाहिरनामा बंधनकारक नसल्यामुळे व त्यातील कमतरता लक्षात आल्यामुळे 1989 साली उपरोक्त करार करण्यात आला. पण या करारावर अशी टीका करण्यात येते की कराराचा भंग झाल्यास शिक्षा देणारी यंत्रणा अस्तित्वात नसल्यामुळे या कराराला अर्थ उरत नाही. ही बाब खरी असली तरी एक गोष्ट मान्य करावी लागते ती ही की या कराराने राज्यांना बालकाच्या अधिकारासंबंधी आराखडा व त्या आराखड्यानुसार जवळपास प्रत्येक रायाने आपआपयाने आपआपल्यापरीने कायदे करुन अंमलबजावणीलासुरुवात केली. भारतात सुद्धा वरील प्रकारचे अधिकार मुलांना मिळावे व त्याचे संरक्षण व्हावे या हेतूने अनेक कायदे केले. भारतीय घटनेतील मूलभूत अधिकाराच्या यादीतील कलम 23 नुसार वेठबिगार बंद करण्यात आली तर कलम 24 नुसार 14 वर्षाखालील मुलांना जोखमीच्या कामावर नेमता येनार नाही अशी तरतूद केली. मार्गदर्शक तत्वातील कलम 39 नुसार बालकांना निरामय पद्धतीने व प्रतिष्ठापूर्ण वातावरणात आत्मविकास करण्यासाठी संधी व सुविधा दिल्या जाव्यात आणि बालके व युवक यांचे शोषणा पासून आणि नैतीक व भौतीक गरजांच्या बाबतीत उपेक्षेपासून संरक्षण व्हावे, अशी तरतूद केली आहे.

भारत सरकारने 1993 साली मानवी हक्क कायदा केला व या कायद्यानुसारमानवी हक्क आयोग व मानवी हक्क न्यायालय याची स्थापना करण्यात आली त्याचप्रमाणे बालकाच्या हक्काचे संरक्षण व्हावे यासाठी 2005 साली बाल हक्क संरक्षण कायदा केला व त्या कायद्यानुसार 2006 साली एका आयोगाची निर्मिती केली राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाने 2005 ते 2006 या काळात ज्या खटल्यात मुलांच्या अधिकाराचा प्रश्न होता अशा खटल्यात महत्वपूर्ण निर्णय दिले.उदा. झारखंड राज्यात नक्षलवादी कृत्याकरीता नक्षलवाद्यांनी घरोघरी निरोप पाठवून एक मुलगी किंवा एक मुलगा चळवळीत पाठवावा अशी धमकी दीली व असा निरोप शाळेतही पाठवला. परिणामतः भितीने मुलांनी शाळेत जाणे बंद केले. आयोगाने या प्रकरणात जातीने लक्ष घालून सरकारला कार्यवाही करण्यास भाग पाडले. त्यानंतर छत्तीसगढ मध्ये राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोगाने एक सर्वेक्षण केले व त्यानुसार त्यांना एकूण 992 मुले धोकादायक धंद्यात काम करीत आहे असे आढळले त्यानुसार आयोगाने सबंधीत मालकाला दंड करुन त्यापैकी 316 मुलांना शाळेत पाठविण्यात आले. आयोगाच्या पुढाकाराने हरीयाणा या राज्यात ठिकठिकाणी दक्षता समित्या स्थापन करण्यात आल्या. याशिवाय भारत सरकारने 2009 साली 6 ते 14 वर्षे वयाच्या मुलांना शिक्षण मोफत राहील

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH
Issue : XV, Vol. V, Nov. 2017 To April 2018

असा कायदा मंजूर केला. आता तो मूलभूत हक्क आहे. या शिवाय बालकाचे संरक्षण व्हावे या हेतूने 1976 साली 'बॉडेड लेबर सिस्टिम अॅबोलिशन अॅक्ट' केला. भारतात या कायद्याने वेठबिगारीला हद्दपार केले व 1986 साली 'चाईल्ड लेबर अॅक्ट' करुन बालकाच्या हक्काला संरक्षण दीले. भारतात व्यावसायिक मोठ्या प्रमाणात बाल कामगार नेमतात. एक तर ते त्यांना कमी मजूरीत उपलब्ध होतात व घरातील गरीबीमुळे व घरात खाणारी तोंडे जास्त असल्यामुळे लहान्यांना सुद्धा काम करावे लागते त्यातून त्यांच्या शिक्षणाकडे दुर्लक्ष होते व वाईट संगतीतून तो वाममार्गाला लागण्याचा धोका असतो. परंतू या कायद्यामुळे परीस्थिती बरीच नियंत्रणात आलेली दिसते. आज बऱ्याच हॉटेलमध्ये 'येथे बालकाला कामगार म्हणून नेमण्यात येत नाही' अशी पाटी लिहिलेली आढळते.

भारतीय शासन बालकाच्या हक्क संरक्षणाबाबत गंभीर आहे. हे खरे असले तरी अजून बराच पल्ला गाठायचा आहे. आजही भारतात सर्व बालक सर्व अधिकार उपभोगतात अशी परिस्थिती नाही. आजही कुपोषणामुळे हजारो बालक मृत्यूमुखी पडलेले दिसतात. विशेषतः महाराष्ट्र राज्याने बालकुपोषणावर थोडीफार मात केल्याचे दिसत असले तरी अजूनही पूर्ण यश येवू शकले नाही. व त्याचे दिर्घकालीन निराकरण करता आलेले नाही. महाराष्ट्रातील 15 ते 20 तालुक्यामध्ये विशेषतः जव्हार, मारेवाडा, धडगाव, अक्कलबुवा, पेठसुरगना, मामरागड, धारणी, चिखलदरा इत्यादि ठिकाणी कुपोषणाचा प्रश्न बिकटरुप धारण करुन आहे. वास्तविक पाहता कुपोषण हे घरात अन्न नाही म्हणून होत नसून लोकांचे अज्ञान, पारंपारीक चालीरीती, सकस आहाराची कमतरता यामुळे होते. यावर व्यापक संशोधन होवून त्यावर उपाययोजना करण्याची गरज आहे. आणि त्याहीपेक्षा महत्वाचे म्हणजे शासनाबरोबरच स्वयसेवी संस्था, लोक प्रतीनिधी आणि गावातील पुढाऱ्यांनी त्यांचे अज्ञान दूर करुन त्यांना मुख्य प्रवाहात आणण्याचा प्रयत्न केल्यास खऱ्या अर्थाने त्यांच्या हक्काचे संरक्षण होईल.

शिक्षणाच्या बाबतीतही असेच म्हणता येईल. मुलांना शिक्षण विषयक हक्क दिला म्हणजे प्रत्येकाला शिक्षण मिळतेच असे नाही. आजही खेड्यापाड्यातील व गरीब कुटुंबातील मुले शिक्षणापासून वंचित आहे. या बाबतीत शासनाचे कार्य भरीव स्वरुपाचे असले तरी अपेक्षित यश मिळालेले नाही. शिक्षणाच्या संधी असूनही अनेक पालक आपल्या पाल्यांना शाळेत पाठवित नाही. याबाबत पालकांना सक्ती करावी की करु नये याबाबत वाद अजूनही सुरु आहे. दुसरी बाब म्हणजे गरीबीमुळे व घरात खाणारी तोंडे अधिक असल्यामुळे मुलांना शाळेत न पाठविता कामावर पाठविले जाते. शाळांमध्ये दिवसेंदिवस घटत चाललेल्या उपस्थितीचे हे एक कारण आहे. शासनाने गाव तेथे शाळा हे तत्व स्विकारले असल्यामुळे शासनाने याबाबतीत पावले उचलली आहे. शाळेतील उपस्थिती वाढावी यासाठी व त्याचं बरोबर योग्य संगोपन व्हावे या साठी माध्यान्ह भोजन हा उपक्रम सुरु केला आहे. तरी माध्यान्ह भोजन हे किती सकस आहे हा मात्र संशोधनाचा विषय ठरावा अशी परीस्थीती आहे. या बाबतीत समाजाने पुढाकार घेण्याची गरज आहे आपला पाल्य शिकला पाहिजे अशी प्रेरणा त्यांच्यात निर्माण होण्यासाठी त्यांचे व्यापक स्तरावर प्रबोधन होणे गरजेचे आहे.

RNI. MAHMUL02937/2010/35848 IMPACT FACTOR - 4.35 ISSN 2229-6190
SOCIAL GROWTH Issue : XV, Vol. V, Nov. 2017 To April 2018

बालकाच्या योग्य संगोपनाअभावी अनेक मुले गुन्हेगारीकडे वळलेली दिसतात. बालगुन्हगारीचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे. बाल गुन्हेगाराला शिक्षा देण्याऐवजी त्यांना सुधारण्याचा उपाय म्हणून बाल सुधारगृहे निर्माण केली आहे. परंतू या सुधारगृहात मुलांत सुधारणा होण्याऐवजी मुले बिघडतांना दिसतात.

निष्कर्ष :-

(1) बाल हक्काच्या संरक्षणाबाबत भारतीय शासन योग्या पावले उचलत असले तरी अजुनही प्रयत्न होणे गरजेचे आहे.

(2) बाल हक्काच्या संरक्षणाबाबत समाजात कमालीची उदासिनता आहे.

(3) शासनाने स्वयंसेवी संस्थांना सोबत घेऊन समाजात जागृती घडवून आणण्याची गरज आहे.

उपाययोजना :

बालकाचे हक्क नमूद केल्यामुळे केवळ त्यांना हक्क मिळत नाही त्यासाठी तशी परिस्थिती निर्माण करण्याची गरज आहे. कुपोषण, गुन्हेगारी, वेठबिगारी या सारख्या समस्यांचा मुळात शोध घेवून त्यावर दिर्घकालीन उपाययोजना आखता येईल. त्यासाठी या कामात समाजाचा सहभाग वाढविला पाहिजे. शिक्षणाचा हक्क मुलांना खऱ्या अर्थाने उपभोगण्यासाठी पालकांनी पाल्यांना शाळेत पाठविलेच पाहिजे अन्यथा शिक्षा, असा कायदा करण्यास हरकत नसावी. याशिवाय ज्या भागात कुपोषण आहे तेथे लोकांच्या प्रबोधनाबरोबरच गरोदर स्त्रियांना सकस आहार कसा पुरविता येई व बाळाच्या जन्मानंतर त्याच्या भरण पोषणाची जबाबदारी शासन किंवा स्वयंसेवी संस्थेकडे सोपविता येईल. त्याच प्रमाणे बालहक्क आयोगाला केवळ शिफारस करणारी यंत्रणाच न ठेवता तीला त्यापेक्षा जास्त अधिकार देणे गरजेचे वाटते.

संदर्भ सूची :-

1) मानवाधिकार : अर्थ व व्याप्ती, डॉ. व्ही. एम. पेशवे व सौ. मंदाकीनी पेशवे
2) मानवी हक्क व सामजिक न्याय प्रा. पि. के. कुळकर्णी
3) राज्यशास्त्र कोष डॉ. बी. आर. जोशी